

A 4. népfelkelő gyalogezred.

Írta: S ó s E r n ő népfelkelő százados.

A részleges mozgósítás néhány nap alatt úgyszólván a semmiből teremtette meg a m. kir. nagyváradai negyedik népfelkelő gyalogezredet, a 4. honvédezred hadkiegészítő parancsnokságának, mint kiegészítő hatóságának, szervezése alatt.

Biharból és a szomszédos vármegyékből néhány óra alatt húszezer ember állott a borsi mezőkön. Alig két nap alatt négy-ötezer embert válogattak ki e roppant tömegeből, melyből egy hét leforgása alatt rendszeren felszerelt és felfegyverzett katonaság lett.

Az ezred első parancsnoka Obrincsák István honvéd alezredes, zászlóaljparancsnokai: Popelka Rudolf őrnagy (első zászlóalj), Ambrozius őrnagy (második zászlóalj), Kolakovics Károly százados (harmadik zászlóalj), Franki százados (pótzászlóalj). A zászlóaljparancsnokok a közös hadsereg tényleges és nyugállományából kerültek ki.

A megalakult népfelkelő ezred augusztus első napjaiban a honvéd lak-tanyában nyert elhelyezést. Augusztus 10-e táján Breit ezredes dandárpa-

rancsnok vezérkari főnöke Kerekes százados, Cseresznyés Andor főhadnagy-parancsnoksága alatt öt tisztet és mintegy harminc főnyi legénységet Dolovára (Torontál m.) küldött szálláscsinálásra.

Dolováról távirati parancsot kaptunk, hogy vonuljunk be az időközben Fehértemplomra érkezett ezredhez. Ezredünk a Báziasig terjedő Dunaszakaszt, az országútat, valamint a Karas és Néra hidakat — köztük az ú. n. Ördöghídat biztosította. Augusztus közepe táján Gradisteről az ellenség ágyútűz alá vette a báziasí állomást. Erről Pálinkás Ilona úrhölgy, aki a báziasí állomáson szolgálatot teljesített, mint távirász, rendíthetetlen nyugalommal tett táviratilag jelentést, Fehértemplomból erősítést kérve. A fehértemplomi hazafias hölgyek az ezredet nemzetiszínű hímzett selyemzászlóval ajándékozták meg, melynek beszentelése Szent István napján volt. A zászlószentelést követő lakomán a vendégként jelenlevő Pálinkás Ilona úrhölgynek meleg ünnepeltetésben volt része, mint az ezred által hadikitüntetésre felterjesztett első egyénnek.

Bázias első ágyúzásával egyidejűleg az aznap a 43. közös ezred által elhagyott laktanyába vonult ezred parancsot kapott a Lokva hegység megszállására. Onnan visszatérve, újból folytatta a fenti helyeken a határbiztosító szolgálatot, különböző táborhelyekre felosztva.

Ez alatt az idő alatt az első zászlóalj Pricinovicznál, Szerbiában nehéz harcokban állott, előzőleg pedig még Fehértemplomban való tartózkodása alatt Dunadombónál tüntetésszerű átkelésre készült, mely csakis a csónakok hasznavehetetlensége miatt maradt abba.

Az alatt az öt hét alatt, mely sebesülésemtől újbóli harctéri szolgálatomig lefolyt, a két népfölkelő zászlóalj (2. és 3.) ismételtén megkísérelte a szávaparti töltés elfoglalását, sajnos, a nagy veszteségek ellenére is mindenkor eredménytelenül. A 3-ik zászlóalj új parancsnokot kapott Binder közös százados személyében. Mire október végén Surcsinban az ezrednél jelentkezünk, a kék ruha helyett már tábori szürkét kapott a legénység. Ekkor az ezred Schwarzenberg herceg ulánusezredes csoportjához tartozott s fel volt osztva Surcsinban, Becsiben, a leégett Fenekmanasztirnál és Jakovon, tehát közvetlenül a határon. Becsiben a magyar anyanyelvű református tiszteletes úr egyik vasárnap magasröptű szónoklatot és magyar istentiszteletet tartott, mely a Himnusz és Szózat eléneklésével végződött.

November 15-én az állásokba vonuló tüérek ágyúfedezetét képeztük.

November 17-én éjjel támadásra indulunk az időközben hozzánk csatlakozott 1-ső zászlóaljjal együtt, az ellenség által tartott Jakovo-i szávaparti töltés ellen. A hajnali szürkületben harcvonalban vonulunk fel a síkságon, helyenként kötésig vízben gázolva. 9 órakor a töltés a mienk s a nap további részében csak itt-ott ágyúzzák újonnan elfoglalt állásainkat a túlsó partról. A legnehezebb feladat a 3-ik századé volt (parancsnoka Halász Sándor hadnagy), amely a szávaparti szivattyúházat védő szerbeknél heves ellenállásra talált s a legtöbb foglyot ejtette. Késő este felváltottak bennünket, mi pedig

másnap Decsen, Asanján át Kupinovora indultunk, ahonnan november 22-én áthajóztak bennünket Zabresnál a Száván.

Átkelés után Ubon át Obrenovac felé meneteltünk, esőben s rettenetes cuppogó sárban.

Két nap múlva temettük az előző csaták hősi halottait. A második napi temetésnél a 62 hős közös sírjánál négyszögben felállított embereimmel a Himnuszt énekeltettem, *egy* miatyánkot mondtam s imára, majd tisztelgésre vezényeltem.

A térdigérő, szörnyen cuppogó sárban menetelő öreg népfölkelők állandó beszédtemája a közelgő karácsonyra várható béke volt, amelyben senki sem hitt, de amelyről beszélni mindenkinek jólesett.

November utolsó vasárnapján Lazarovac alá értünk, az ellenség lőtávólába, miért is tilos lett a tábori tüzek meggyújtása. Sárosan, fáradtan jötték velünk szembe kolubarparti állásaikból az 1-es népfölkelők.

Másnap éjjel holdvilágnál a főorsókon állásokat ástunk egész másnap estig. Este elhagytuk gyönyörűen kiépített állásainkat és megszálltuk a Rozaneitől nyugatra a Kosmaj hegygel szemben fekvő Vis magaslatot. Az ellenség az Arangelováci vonalat tartja. Ebben az állásban voltunk december 1-től 10-ig, majdnem állandó ágyú- és puskatűzben. Dicsérettel kell megemlékeznem Gombay Barna őrmesterről, aki a legsűrűbb golyózápokban és gyilkos ágyútűzben, kötelességérettől áthatva, mindenkor személyes parancsnoksága alatt szállította a lehető legpontosabban a kitűnően készített élelmet. Orvosaink is kiválóan viselkedtek, különösen Remenár Elek dr., Baranyay dr., Halm Dezső dr., Luxemburg dr. s.-orvosok, akik közvetlen a harcfront mögött még az ellenség tűzében ütötték fel segélyhelyeiket.

Állásainkat megingathatatlanul tartottuk. December 10-én délután zászlóalj parancsnokunk igen nyomott hangulatban hozta a hírt, hogy éjszaka visszavonulunk, mert az egész hadsereg visszavonulóban van Belgrád felé. Az éj beálltával nagy csendben távoztunk, csak igen gyenge hátvédet hagyva. Reggelre, december 11-én Lajkovácra értünk, ahol beástuk magunkat. Közbevetőleg említem, hogy ekkor már gépfegyverünk is volt. Szombathy László hdgy. előretolt állásban volt. Jobb- és balszárnyunkat cseh ezredek hosszabbították meg, balszárnyon a 94. közös ezred. A csehek 9 óra tájban visszavonulnak. E visszavonulást jelentjük ezredparnokunknak, kitől 11 óra tájban írásbeli visszavonulási parancs érkezett, ép jókor, mert az ellenség bekerítő mozdulatot tesz. Fogságba került Binder százados, Kállai hadnagy, Rozvány hadnagy, Szombathy László hadnagy, kinek fél-szemét kilőtték és Halász Sándor tüdőlövéssel. Halász Sándor az üszkübi fogságban az örültet szimulálta, később Obra vitték, ahol szemtanúja volt annak, hogy egy szerb ezredes az előtte éljenezve elvonuló cseh foglyok előtt kiköpött.

Századom *egy* részével, köztük Medzihratzky Gáspár hadnaggal visszavonulás közben a sebesülteket gyűjtöttük össze. Zsirkay János hadnagy

megsebesült, Medzihratzky és én kötöttük be. Egy faluhoz érkeztünk, a falu szélén ellenséges tekintetű lakosság fogadott bennünket. Tíz-tizenkét nap előtt, ha valamely faluhoz értünk, fehér zászlóval és zsivióval fogadtak bennünket. A sebesültek egy része elmaradt. Hátunk mögött lódobogás és „Dignité ruke, puska dole” kiáltás hallatszott (fel a kézzel, le a puskával). A bennünket üldöző lovasjárőrré tüzelést rendeltem, de hamarosan észre vettem, hogy a tüzelés a mi sebesültjeink életét veszélyeztetné. Mi alig voltunk egy pár épkézláb ember. A másik pillanatban a balra eső sűrű szilvásba Derekas Ödön tisztiszolgámmal és Aczél Béla hadnaggyal együtt belevetem magamat. A lovasok ordítva kerülnek meg a szilvást s lóhátról lőnek reánk, a lakosság pedig serétes puskával. Előttünk majdnem derékszögű emelkedés, intek Aczélnek és Derekasnak. Aczél a völgyben marad, elfogják. A veszély adta erővel fenn vagyunk a tetőn, a tüzelés elhallgat, előttünk 300 lépésnyire országút s azon csapataink menetelnek, melyeket utolértünk. Itt került fogságba Zsirkay János hadnagy s vagy ötven súlyosabb és könnyebb sebesült, a kötszereket szállító kocsival együtt.

Estére egy szilvásban ütöttünk tábor. Kesergek bajtársaim fogságba jutása felett. Az éjszaka nyugodt volt. December 13-án szürkületkor menetkészen állunk, kávét osztanak. Tíz óra felé érünk Ciganihoz, ahol utóvédállításaink megerősítésére küldenek bennünket és a 102. közös gyalogezred tartalékába kerülünk. Állásaink több félkör alakban vonuló dombon vannak; a dombok élvonalai alatt állnak ágyúink, hevesen tüzelve.

Az előttünk levő üteget, alighogy kijelölt helyünkre értünk, ellenséges gránát éri, mire a tüzerek a fogatokhoz rohannak. Medzihratzky „Hurrá, előre” kiáltással, melyet én is átveszek, előre hozza a századot az előttünk levő gyalogsági állásokba, magával sodorva a visszaözlő gyalogságot s a fogatokért rohanó tüzereket. Medzihratzky spontán elhatározásának frapáns hatása van, az ellenséges tüzéség és crvaloo'saQ· nercekre beszűnteti a tüzelést, a mi tüzereink tovább ágyúznak, a visszavonulni kezdő gyalogság tovább tartja az állásokat. Medzihratzkyt előterjesztettem kitüntetésre és hős bajtársam a Signum Laudist kapta.

Csapataink azonban megkezdik a visszavonulást. Visszavonulási utunk Rezniken át Topcsiderbe vitt, itt értük utói ezredünket, mely elveszettnek hitt bennünket. A 13-áról 14-ére virradó éjjelt a Topcsider-Belgrádi országúton töltjük, tábori tűz, takaró és sokan köpeny nélkül. Az éjszaka dermesztően hideg, alvásról szó sincsen. Kora délelőtt az ellenség irányában menetelünk s december 14-én délután a Banovo br. utóvédállításokban levő csapataink megerősítésére megyünk. Gyalogsági útközetben nem volt részünk, csak heves ágyútűzben. Délután négy órakor ezredparancsnokunk fehér lováról kiadja a visszavonulási parancsot „útirány Belgrád” s ő maga ellovagol. Az úton nem egyszer az utat szelő lövészárkokba zuhanva, koromsötétségben érünk Belgrádba. Itt ágyúk és tábori szekerek zárják el az utat, mi a lovak alatt mászunk át és még mindig zárt sorokban érünk a fáklyával világított hajóhídhöz, hol két vezérkari tiszt diri-

gál. 8 óra tájban a zimonyi vasúti töltésen, 20 perccel később a zimonyi vasúti állomáson vagyunk.

Ambrosius őrnagy éjfélig vár a még érkezőkre s éjfél felé bevisz bennünket, a gyászosan ható Belgrádnak tíz-tizenkét nappal előbb történt elfoglalásának örömeire még mindig zászlódíszben levő városba.

Másnap, december 15-én a Szerbiából visszakerült zászlóaljbeli nyolc tiszt találkozásánál, a szerbiai harcok fáradalma, izgalma és bajtársaink elvesztése és fogságba jutása feletti fájdalom mindnyájunkon hangos zokogásban tört ki.

1914 december 15-től 1915 júliusáig az ezred Zimonymál a Szávaparti töltést tartotta a Cigányszigeten lévő fedezékekben fekvő ellenség ellen.

Az erősen szenvedett 3. zászlóalj tisztjeivel és legénységével kiegészítették a másik két zászlóaljat s a 3. zászlóalj Obadich László főhadnagy, később százados parancsnoksága alatt újonnan alakult, főként nyitrai tisztekből és legénységből és egész idő alatt az erősen megrongált Bezanián táborozott.

Terstyánszky tábornaszernagy vette át a déli hadsereg parancsnokságát.

Kezdetben a Bezania-i temető halottasházában volt hadiszállásom. A karácsony estét a Bezania határában lévő fedezékekben töltöttük, ahol a szent estén dr. Hahn Dezső segédorvos a hegyibeszédet olvasta fel Máté evangéliumából, utána a legénység betlehemes éneket énekelt.

Karácsony utáni nap vonultunk be Zimonyba, Franztalban lévő szállásunkra, ahol nagy meglepetésben volt részünk: aggódó feleségeink látogatásában, akik karácsonyfát és jókedvet hoztak nekünk. A legénység is kapott látogatókat: 28 népfölkelő feleség rekedt Újvidéken, akiket Popelka őrnagy hozatott el onnan. Ennek a mogorva, sokszor goromba törzstisztnak aranyos jó szíve megszerezte rövid idő alatt úgy a tisztek, mint a legénység igaz szeretetét és ragaszkodását. A Dukla-i szorosba kért szabadságot, ahol terepismereténél fogva a nehéz harcban álló 101-eseknek vélt segítségére lehetni; békében maga is 101-es volt. Bécsben vagy Budapesten nem óhajtotta szabadságát tölteni s miután a duklai szorosba nem adtak neki szabadságot, nem is ment el tőlünk. Mikor szabadságát kérte, összegyűjtötte az altiszteket s közölte velük, hogy miután a 4-es népfölkelők és a 101-esek is bihariak és békésiek, mindenki küldhet a 101-eseknél szolgáló rokonának vagy komájának vele levelet. Naponta végigsétált a szávaparti fedezékek tetején, de erősen tiltakozott minden kíséret ellen, mert úgymond, mi családos emberek vagyunk. Ha ezért a vakmerőségéért a közöttünk kifejlődött jó viszonynál fogva, a feljebbvaló iránti köteles tisztelet korlátai között szemrehányást tettünk, úgy ő azt mondta, a szegény népfölkelőknek csak azt akarja megmutatni, hogy nem minden golyó talál s ha néha-néha talált egy golyó, a hősi halott felett senki sem bántódott annyira, mint ő. A 3. század egyik emberét a lőrésen át szívéen találta egy golyó, a zimonyi temetőben temettük el s Popelka őrnagy ezt a hősi halottat is megkönnyezte.

Jól mulatott azon, hogy egyik este Révész Vilmos hadnagy és Haha Dezső dr. segédorvos kíséretében hazafelé tartván, egy zászlóaljbeli őrszem megállította és jelszót kért tőle, melyet a három tiszt egyike sem tudott, mire a túlbuzgó őrszem letartóztatta őket.

A Száva partján a töltésbe vájt fedezékekben két-két naponként váltotta fel az 1. és 2. zászlóalj egymást. A két napig tartó szolgálat eléggé terhes volt. A zászlóalj ilyen kétnapos szolgálat alatt néhány kisebb őrséget is állított fel a hídtól balra levő félszigeten. A tábori csendőrség gyakran vizsgálta felül az őrségeket.

Január elején a Laudon sáncból láttuk a zimony-belgrádi híd felénk eső részének levegőbe repítését.

Februárban a szerbek a várost lötték, ekkor éppen többünk feleségei lent voltak látogatóban, az asszonyok dicséretére legyen mondva, hogy a gránátok süvítése sokkal kevésbé izgatta őket, mint bennünket.

Szávaparti szolgálatunk egyik legnagyobb szenzációja volt, hogy egy éjszaka egy magyar baka, aki Belgrádban munkára volt kiosztva, mint hadifogoly, csónakon megszökött és őrségeinknél szerencsésen kikötött. A tizennyolcéves fiú vízimolnár volt polgári foglalkozását tekintve s csak így érthető meg, hogy a vasutihíd árnyékában karjaival evezve átjutott hozzánk. Christian dr. főhadnagy gazdasági tiszt kíváncsiságból megnézte a kikötés helyét s ott, ahol mi százszor jártunk minden baj nélkül, felső comb-lövés érte.

A Cigánysziget csúcsánál befagyott teherhajók és vontatók álltak, melyeket a szerbek egy éjjel zajtalanul elvontattak onnan, úgyhogy mi, akik onnan 300—400 lépésnyire voltunk, reggelre csodálkozva vettük észre, hogy a hajók eltűntek.

A mi állásainkban egy 75-ös, füstös löporos ágyú állott a cigányszigeti átkelés megakadályozására, ennek szájnylását találták az ellenséges lövedékek, a tüzeiket eltemette ugyan a földbeomlás, de épen ásták ki őket.

A zimonyi vasúti töltésnél felállított 30 és feles ágyút el kellett vinni, mert az ellenség harmadnapra belötte magát rá.

A Zimonymál veszteglő monitorokra közvetlen közelből torpedót lőtt az ellenség, mely szerencsére az agyagos partot érte. Benzines őrmotorunkat kémszemlélén tönkretette a Kalimegdán tüzérsége s az valamely szigeten feneklett meg.

A hó olvadásakor megkezdtük a Száva partján elesett hősök tetemeinek eltemetését és a hősi sírok gondozását. Később a szávaparti fedezékek körül kerteket létesítettünk.

A mi zászlóaljunk, az első, július 5-én indult Drenovciba, az olasz frontra, ahol hegyi felszerelést kapott. Július 27-én értünk Prvacina állomásra, ahonnan rövid pihenő után még aznap éjjel Kostanjevicán át San Martinoba meneteltünk. Július 29-én állásba mentünk a Monfalcone-i katonai lövöldével szemben, a Debeli Vrh-re. Az állások igen kezdetlegesek voltak, úgyhogy nappal a hátrább lévő kavernákba vonultunk.

Három nap múlva felváltottak bennünket s ekkor mellettünk robbant szét egy 24-es ágyúnk, mely alkalommal három tüzér pusztult el. Augusztus 5-én ázsiai kolerában betegedtem meg s kórházba kerültem. Hálásan emlékezem meg Gombai Barna őrmesterről, aki kórházba szállítottott s Petruzsán Mihály tiszti szolgámról, aki a járványkórházban hűségesen ápolott.

Betegségemmel megszűnt az ezred kötelékében teljesített harctéri szolgálatom. Felgyógyulásom után, mint munkásszázad parancsnoka, idegen legénységgel kerültem az orosz frontra.

Távozásom után a zászlóaljnak nehéz harcai voltak. A zászlóalj tisztjei közül a Debeli Vrh-en hősi halált haltak: Molnár, Friedmann és Hamvay főhadnagyok, továbbá Koós őrmester; súlyosan megsebesültek: Engel Jenő és Neuwirth Rezső főhadnagyok, akik meg is rokkantak.

A 2. és 3. zászlóalj résztvett a második szerb offenzívában, az 1. zászlóalj az orosz frontra került s a lucki áttörésnél erősen vérzett. Ott fogták el Popelka alezredest, aki azonban 1918 elején, mint óras megszökött az orosz fogságból, önként jelentkezett a francia frontra, ahol mint ezredparancsnok, röviddel az összeomlás előtt a Pour le mérite rendjelet kapta. A háború után a bécsi német nagykövetségnél nyert alkalmazást.

Medzihratzky Gáspár bajtársam valamely alakulattal később az olasz frontra került s ott hősihalált halt.

A m. kir. 4. népfőlkelő ezredről való visszaemlékezéseimet azzal zárom, hogy végtelenül sajnálom, hogy 1915 aug. 5-én, illetve felépülésem után az ezred kötelékén kívül szolgáltam hazámat és királyomat és hogy ennek folytán hős legénységi állományú bajtársaim tettheire ugyan igen, de neveikre nem igen emlékezem. Mindazonáltal azokat, akik volt bajtársaim közül rövid visszaemlékezésemet elolvassák, igaz szeretettel köszöntöm.